

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/86280>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-06 and may be subject to change.

Col: Linguïstisch Miniatuurtje CXXXIV: Hilariteit om een hulpwerkwoord

De meeste grappen zijn talig. Vaak gaat het om een dubbelzinnig woordje (*Reken af met valse euro's*), soms om een spelfout (*Dames hakken €5.00*), of een niet-bedoelde woorgroepenstructuur die zich opdringt (*Ze kookt 's middags, 's avonds bedient ze, en warmt een ander meisje op*). Ik citeer deze voorbeelden uit één enkele aflevering uit de rubriek *Ruggespraak* in het tijdschrift *Onze Taal*. Maar echte syntactische grappen zijn schaars.

In de eerste aflevering van het nieuwe satirische programma *Neonletters* van Jeroen van Koningsbrugge en Dennis van de Ven worden er twee nieuwe typetjes geïntroduceerd, de Rotterdamse meiden Mandy en Lisa. Hun taalgebruik, dat in de verte een beetje doet denken aan het *Little Britain*-typetje Vicky Pollard, kenmerkt zich door een overmatig gebruik van het hulpwerkwoord *lopen*. Wat is daar leuk aan?

Het hulpwerkwoord *lopen* is een zogeheten hulpwerkwoord van aspect. Daarbinnen behoort het tot de werkwoorden van lichaamshouding (*zitten, liggen, staan, lopen, hangen*), die in een soort drooggekookte betekenis niet veel meer doen dan het betekenisaspect "duur" toevoegen aan het werkwoord. Wie *ligt te klieren* hoeft niet noodzakelijkerwijs te liggen, maar kliert gedurende een langere tijd.

Hoewel de werkwoorden van lichaamshouding bijna helemaal drooggekookt zijn tot die duratieve betekenis, zit er meestal nog een heel klein restje van die lichaamshouding bij: *staan* is een soort verticale oriëntatie, *liggen* is horizontaal, *hangen* is naar beneden gericht en *lopen* is beweging. *Zitten* wordt vaak gebruikt bij inbegrepenheid, maar is het meest neutrale hulpwerkwoord van lichaamshouding. Als je het met iemand over zijn vakantie hebt dan kun je best vragen "*Wat zat jij eigenlijk heel die twee weken allemaal te doen op die rotcamping?*" Een formulering met *stond, lag, hing* of *liep* ligt dan minder voor de hand.

Wat de Rotterdamse Lisa en Mandy lijken te *lopen* te doen is het hulpwerkwoord *lopen* als het neutrale hulpwerkwoord van aspect gebruiken, in plaats van *zitten*. Dat geeft op zichzelf al een komisch effect, zeker in combinatie met *te* (*lopen te*) dat met zo'n typische geaspireerde Rotterdamse t wordt uitgesproken. Maar dat is nog niet alles.

Ik heb voor de grap eens alle zinnestjes met het hulpwerkwoord *lopen* uit de eerste aflevering genoteerd, en ze zijn allemaal op een eigen manier komisch. Het gaat om 30 zinnestjes, met 34 keer het hulpwerkwoord *lopen* erin. In alle gevallen is dat het laatste werkwoord vóór het kernwerkwoord. Dat kernwerkwoord is in bijna alle gevallen een zelfstandig werkwoord, maar er is ook een geval met koppelwerkwoord (*daar gaat u toch ook niet dunner van lopen worden*), en een geval met (zelfstandig werkwoord) *zijn* (*ik heb daar dus niet zelf bij lopen wezen*).

Opvallend is dat de gevallen uit het begin van de aflevering allemaal *lopen te* hebben (*waar ga je nou naar toe lopen te lopen*), terwijl aan het eind de variant zonder *te* overheerst (*ik had 'm nog nooit zo lopen meemaken, joh*). In totaal komt er 23x *lopen te* voor, en 11x *lopen* zonder *te*. Ook opmerkelijk: in 25 van de 34 gevallen volgt *lopen* op een ander hulpwerkwoord. In de gevallen met *lopen te* is dat

meestal (11x) een modaal hulpwerkwoord (*van de stufi **kan** je dus echt niet rond lopen te komen*), en anders een ander hulpwerkwoord van aspect (3x). Meestal is dat *gaan* (*waar **ga** je nou naar toe lopen te lopen*). Bij de varianten zonder *te* is het precies omgekeerd: meestal een combinatie met ander hulpwerkwoord van aspect (8x, bijvoorbeeld *veel eten **gaat** vaak tussen je oren lopen zitten*), al staat daar vaak (4x) dan wel nog een hulpwerkwoord van modaliteit bij (*U **hoeft** uw excuses niet aan mij te **gaan** lopen aanbieden*) en minder vaak met een enkel modaal hulpwerkwoord (*hebt u een keuze **kennen** lopen maken?*).

Beide combinaties zorgen voor een komisch effect: de combinatie van het aspectuele *lopen* met een ander aspectueel werkwoord lijkt een beetje strijdig (*gaan* is inchoatief, *lopen* is duratief), of het is dubbelop (*ik loop d'r hartstikke hard voor te lopen te werken, ja?*). De combinatie met modaal hulpwerkwoord is juist ongebruikelijk. In een voorbeeld als *Van de stufi kan je dus echt niet rond lopen te komen* voegt het duratieve betekenisaspect niets toe: het gaat alleen om de mogelijkheid om rond te komen.

Maar ook in de keuze van de zelfstandige werkwoorden zit vaak een komisch effect verborgen. In 5 van de 34 gevallen wordt *lopen te* gecombineerd met *komen*. Dat is komisch, omdat *komen* al een beweging uitdrukt, terwijl *lopen* dat bewegingsaspect juist zou moeten toevoegen. Hetzelfde geldt voor de combinatie *lopen te lopen* (3x), en *lopen te gaan* (1x).

Vijf werkwoorden hebben al een duratief betekenisaspect, zodat toevoeging van *lopen* komisch is: dit geldt voor *lopen, stappen, hebben, sluimeren, zitten*. Drie werkwoorden lijken juist terminatief, en dus strijdig met een duratief betekenisaspect: *kloppen* (*dit loopt niet te kloppen*), *flauwvallen, meemaken*.

Dit is dus de syntactische grap: In geen enkel voorbeeld uit de aflevering is het hulpwerkwoord *lopen* gebruikelijk. Dat komt voornamelijk door het feit dat het als het neutrale hulpwerkwoord in plaats van *zitten* wordt gebruikt, maar ook door de combinatie met andere aspectuele en modale hulpwerkwoorden, en door de combinatie met duratieve en juist terminatieve zelfstandige werkwoorden.

Update

Dit zijn de werkwoordgroepen met het hulpwerkwoord *lopen* uit de eerste aflevering van *Neonletters*, in chronologische volgorde, in schema.

HvTijd	HvMod	HvAsp	Lopen	Rest	Te	Kernww
		ga	lopen		te	lopen
			loopt	op slot	te	doen
			loopt	kado	te	doen
		loop	te lopen		te	werken
			loop		te	hebben
	kan		lopen		te	komen
	ken		lopen		te	lopen
	(ken)		lopen		te	praten
			lopen		te	maken
	hoef		lopen		te	maken
			lopen		te	komen
	moeten		lopen	bij	te	verdienen
	moet		lopen		te	werken
	moest		lopen		te	stappen
	zou		lopen		te	komen
	moet		lopen		te	stappen

	zou		lopen		te	gaan
			lopen	te laat	te	komen
			liep		te	sluimeren
	moest		lopen		te	lopen
			loopt	(niet)	te	kloppen
		gaat	lopen			flauwvallen
had			lopen			meemaken
hebt	kennen		lopen			maken
	hoeft	gaan	lopen			aanbieden
is		gaan	lopen			zitten
	moet	gaan	lopen			plassen
		gaat	lopen			worden
	ken	gaan	lopen			praten
		gaat	lopen			zitten
			loop		te	komen
	moest	gaan	lopen		te	bedienen
	laten	gaan	lopen			kijken
heb			lopen			wezen